

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

moralen. Här kan man emellertid med större fog fråga sig om det inte var Bjørnson som stod isolerad; av de betydande danska tidningarna var det bara Otto Borchsenius' Morgenbladet som stödde honom. Inte heller var det någon av genombrottsmännen som anslöt sig till Bjørnson; här hade Brandes t. o. m. skrattarna på sin sida.

Denna genomgång av Nolins avhandling har utförligt uppehållit sig vid de brister som vidlåder den. Det kan inte undvikas att dessa måste redovisas men detta förhållande får inte undanskymma att Nolin på många områden uppnått goda resultat. Det är ett rikt och värdefullt primärmaterial som han har samlat. Bakgrunden till Brandes' hjältedyrkan sättes i klar relief. Brandes' förhållande till makarna Strodtmann och äktenskapet med fru Henriette Strodtmann har inte tidigare belysts och visar sig vara av vikt. Kritikern Zolas stora roll för Brandes har heller inte förut beaktats men blir kraftigt understruken av Nolin. Det är med säkerhet en helt riktig observation: Zola har även som kritiker spelat en väsentlig roll för många av genombrottsmännen. Med en omredigering av avhandlingen skulle de stora förtjänsterna dock bättre ha kommit till sin rätt. Nolin kunde ha valt Brandes' förhållande till ett enda land, till Frankrike eller Tyskland, eller till en man som Nietzsche, eller han kunde ha följt en enda linje, Brandes som förmedlare, Brandes' idéutveckling. Som avhandlingen nu är upplagd saknas ändå många namn, också från andra länder än de genomgångna. Å andra sidan kan Nolins arbete nu fungera som ett praktiskt och väldokumenterat uppslagsverk, där man lätt kan finna Brandes' förhållande till en bestämd författare eller filosof.

Torbjörn Nilsson

OLOF MUSTELIN: *Hjalmar Neiglick*. (Skr. utg. av Sv. Litteratursällskapet i Finland. Del 6 i serien *Levnadsteckningar*.) Helsingfors 1966.

»Ett faktum är att 'ättitalet' aldrig upplevdes lika intensivt hos oss som i de nordiska grannländerna», konstaterar Olof Mustelin i sin biografi över Hjalmar Neiglick. Men också i Finland sätter det moderna genombrottet in under detta decennium. »Idéer sådana som Neiglicks vann endast relativt ringa anslutning inom kretsar som i första hand kan kallas opinionsbildande», framhåller visserligen Mustelin. Strindberg och Det unga Sverige satt trångt också de; men otvivelaktigt fick deras idéer en vidare spridning.

Neiglick kom i rampluset när han som 24-åring trädde upp till försvar för Carl von Bergen, som på våren 1884 talade i Helsingfors om »Framtidens kristendom». Universitetets rektor vägrade att upplåta solennitetssalen och fyra akademiska lärare bemötte i en broschyr von Bergens religiösa liberalism. Neiglicks egen stridsskrift bar ett motto från Strindberg och slutorden visar honom som en värdig lärjunge av Georg Brandes och genombrottets män: »Alltså I herrar! Icke doktor v. Bergens populära föredrag, men den handske I slungat i ansiktet på den fria tanken, *det* är den grövsta humbug, som kanske någonsin bedrivits med vetenskapen i vårt land.»

Två av Neiglicks generationskamrater, Jarl Hagelstam och Werner Söderhjelm, har förut ägnat honom minnesteckningar. Olof Mustelin har genomgående sökt sig till primärkällorna, men han medger att brevmaterialet är magert. Biografien lider också av en viss torka, vilket väl i någon mån dessutom beror på att Mustelin väjer för s. k. indiskretioner. Någon verkligt levande bild av Neiglick får man inte. Boken är emellertid säkert komponerad och välskriven och den ger värdefulla aspekter mot en brytningstid i Finlands kulturliv.

Hjalmar Neiglick dog redan 1889, ännu inte 30-årig. Mångsidigheten i hans verksamhet har ställt levnadstecknaren inför speciella problem. Sin vetenskapliga insats gjorde Neiglick inom filosofin och psykologin; han var en av de första som tog steget över till experimentell psykologi i Norden. Men hans gärning blev på olika gebit bara en torso. Skönlitterärt verksam var han inte men han presterade en förtjänstfull litteratur- och teaterkritik. Albert Edelfelt liknade honom efter hans förtidiga död vid »Finlands öga utåt Europa». Tidigt blev Neiglick kosmopolitiskt inställd. Mustelin sammanfattar: »Neiglick lyckades otvivelaktigt oroa Finland med europeiska tankar, men

man måste fråga sig om han, såsom Ellen Key gjorde gällande, lyckades föra Finlands namn utöver landets gränser.» Han hade dock många utländska vänner, såväl i Norden som på andra håll. »En betydelsefull insats gjorde han genom att inskräpa att litteratur och teater, vetenskaplig och kulturpolitisk debatt inte fick vara främmande för det fritt pulserande samhällslivet.»

Ulf Wittrock

TORBJÖRN NILSSON: *Impressionisten Herman Bang. Studier i Herman Bangs författarskap till och med Tine*. Akad. avh. Sthlm 1965.

Litteraturen kring Herman Bang har länge saknat preciseringar av väsentligt slag, särskilt beträffande diktarens konstnärliga teorier och stilpraxis. De som har behandlat dessa frågor har i stor utsträckning utgått från en mer eller mindre hypotetisk impressionistisk stilriktning inom samtidslitteraturen; i detta sammanhang har sedan Bangs litterära verksamhet inskrivits. Den pionjärställning Bang intar i prosans utvecklingshistoria har man så att säga intuitivt godtagit, men för en utförlig beskrivning av hur diktaren nådde fram till den har man skyggat. Materialet har varit mycket stort, spritt på många håll. Ingen har före Torbjörn Nilsson haft den fulla överblicken över det, ingen har således kunnat dra så säkra slutsatser som han. Harry Jacobsens stora fyra-bandsverk som våren 1966 avslutades med *Den tragiske Herman Bang* är koncentrerat på det biografiska. Vad som i detta arbete rör i trängre mening estetiska spörsmål har inte behövt bekymra Nilsson.

Titeln är adekvat. Avhandlingen behandlar alla de tre aspekterna liv, kritik och diktning på ett harmoniskt och logiskt sätt och alltid i nära relation till huvudmålet som är en teckning av impressionisten Herman Bang. Skildringen täcker de tio fruktbaraste åren av diktarens liv; om man bortser från Ludvigsbakke är alla de stora diktverken indragna i framställningen. Det har blivit en stor bok, men samtidigt en komprimerad bok. Bangs tusentals tidningsartiklar är bevakade, en stor del av den danska tidningspressen är genomgången, diktarens många anonyma eller med pseudonymer under-tecknade inlägg är avslöjade. Grunden till en Bang-bibliografi är härmed lagd. Det uppspårade och genomgångna materialet redovisas lakoniskt och utan stora åthävor. En not på tre fyra ord täcker sannolikt ofta över veckors arbete. Denna disciplin har kunnat upprätthållas genom att förf. aldrig förlorat riktpunkten ur sikte. Som sidoresultat av hans arbete har vi emellertid också fått en monografi över 1880-talets Herman Bang som på flera punkter beriktigar och kompletterar Jacobsens undersökning. Avhandlingen är rik på vetenskapliga resultat. Som några av de främsta vill jag nämna:

Förf. har fixerat tidpunkten för Bangs konstnärliga nyorientering till 1885 och kan till och med binda den till novellen *Charlot Dupont*. Övertygande visar han sedan hur diktaren i *Ved Vejen*, *Irene Holm*, *Stuk* och *Tine* fullföljer sitt nya program.

Han har skarpsinnigt undersökt Bangs förhållande till några föregångare, Turgenev, Daudet, Zola, Maupassant, H. C. Andersen, Vilh. Topsøe och Jonas Lie. Undersökningen reducerar på stilistiska kriterier Bangs beroende av dessa.

Han har beskrivit och illustrerat Bangs impressionism; i stället för att söka en gemensam nämnare för detta stilbegrepp härleder han definitionen inifrån Bangs egen praktik. Detta är den enda rimliga och framkomliga vägen. Bang framstår i sin konsekvens och utomordentligt skärpta medvetenhet som den förste (och kanske ende) impressionisten.

I kapitlet om *Stuk* dokumenteras denna tekniks framväxt med inblickar i författarens verkstad; Bang kämpade osedvanligt hårt med denna bok och sände rapporter från landsflykten om arbetets framskridande; genom de alternativa, utslutningar, omredigeringar och tillägg han här diskuterar får vi i detalj veta vilken illusion han eftersträvade. Nilsson försitter inte möjligheten; genom att så låta teori och praktik stödja varandra bevisar han bindande sin tes om en inifrån erövrad, ny och personlig konstform.

I kapitlet om *Tine* visar Nilsson att impressionismen väl lät sig förena med stark historisk exakthet ända ner i detaljerna. Härvidlag har så gott som alla tidigare kritiker låtit sig vilseledas av en viss skenbar vaghet i framställningen. Men *Tine* är exakt som